

TEKST André Loeckx
FOTOGRAFIE Filip Dujardin

MEESTERZET IN DRIE BEWEGINGEN.

Op 11 februari 2013 namen de drie Vlaams Bouwmeesters plaats rond de tafel voor een gesprek. Men zei dat het de eerste keer was. Als dienstdoend gespreksleider was ik meer dan een beetje onder de indruk. Het gesprek duurde langer dan twee volle uren. Onderwerp was de Open Oproep, ter voorbereiding van een handleiding over deze 'core business' van het bouwmeesterschap. Ik kon het evenwel niet nalaten ook enkele andere dingen ter sprake te brengen: hun aanstelling tot bouwmeester, de drie zo verschillende profielen, de eigen aanpak van het mandaat, hun positie in de administratie, en persoonlijke 'highlights'. Een stukje van deze menselijke historie van de architectuur in Vlaanderen wordt hier weergegeven. De rest van het gesprek verschijnt weldra in boekvorm.

MAAR HET BESTE MOET NOG KOMEN?

De gezaghebbende architect: stichten en overtuigen

bOb Van Reeth, op 1 januari 1999 trad u aan als eerste Vlaams Bouwmeester. Marc Santens en Jan De Zutter bestempelen in 'Het Vlaams Bouwmeesterschap 1999-2005' het België van de jaren '80 als "een achtergebleven gebied op het vlak van stedenbouw en architectuur" en beroepen zich op Francis Strauven. Enkele jaren later meldde het Jaarboek Architectuur Vlaanderen 04/05 opgelucht dat de Vlaams Bouwmeester samen met het Vlaams Architectuurinstituut wapens vormden "tegen de architecturale ongeletterdheid". Was Vlaanderen in de jaren '90 dan zo architecturaal ongeletterd? Voelde u zich Henry Morton Stanley die een wild territorium moest gaan beschaven of een soort Hendrik Conscience die zijn volk architectuur moest leren?

bOb VAN REETH Architecturale ongeletterdheid? Ik denk zeker niet dat het zo was voor de architectuur in het algemeen, maar wat de Vlaamse Overheid betreft was het pure armoede en dat verontrustte Francis Strauven en vele anderen. Zij zagen dat men inspiratieloze promotorenarchitectuur bouwde en dat daarmee de kous ongeveer af was. En Francis riep dus: zouden jullie hier als overheid niet eerst over nadenken?

Strauven's kritiek was vlijmscherp: hij telde op de vingers dat in Vlaanderen amper zeven overheidsgebouwen van na de Tweede Wereldoorlog 'tot architectuur konden gerekend worden'. Zijn aanklacht betrof niet de architectuur van dat moment maar wel wat de overheid ervan terecht bracht.

MARCEL SMETS Je kan zelfs stellen – ik spreek nu als iemand die met en in die periode bezig is geweest – dat we in de jaren '90 op het vlak van de Vlaamse architectuur al een hele weg hadden afgelegd en dat een serieuze doorbraak zich begon af te tekenen. De Jaarboeken Architectuur Vlaanderen waren op dat ogenblik een illustratie van nieuw talent en een nieuw soort bouwen dat beter begon te lopen. Tegelijkertijd bracht dit een reactie teweeg bij de Vlaamse overheid die, dat mogen we toch niet vergeten, op dat moment nog niet zo lang bestond en een behoefte voelde om zichzelf cultureel een gezicht te geven. Beleidsmakers zoals

Wivina Demeester, toenmalig minister van Financiën en Begroting, besloten dat er iets moest en kon gedaan worden.

bOb VAN REETH Dat heeft dan wel nog een tijd geduurd. Wivina Demeester begon met zich goed te informeren, vooral in Nederland, en daarover met een aantal mensen in Vlaanderen informeel van gedachten te wisselen, ook met mij. "Wat vind jij? Heeft Francis gelijk? Wat kunnen we daaraan doen? Vind jij het bouwmeesterschap een goed idee?" Ik vond dat een heel goed idee, ik wist alleen niet dat ze uiteindelijk bij mij zouden terechtkomen. Ze hadden blijkbaar een gezicht nodig, iemand die gekend was, en hebben mij gevraagd of ik het wou doen.

Het lijkt mij niet zo verwonderlijk dat minister Demeester op het einde van de selectieprocedure bij u terechtkwam. Een gezaghebbend architect als eerste Bouwmeester was toch een intelligente keuze. En zo velen van dat kaliber waren er nu ook weer niet. Als Bouwmeester legde u onmiddellijk de nadruk op het opdrachtgeverschap, eerder dan op de architectuur zelf. Was dat vanuit uw ervaring als architect? En zagen uw opdrachtgevers dat wel zitten?

bOb VAN REETH De opdrachtgever is veruit de belangrijkste persoon in het hele gedoe. Je kan de architectuur niet aan architecten overlaten hé. Maar het was wel heel moeilijk. De minister was in Nederland gaan kijken bij de Rijksbouwmeester, maar dat was vooral bedoeld om de Vlaamse Regering over de streep te trekken. De Rijksbouwmeester hield zich niet bezig met de dingen die wij gedaan hebben. Vanuit de administratie werd dit alles uitgelegd als: "De Bouwmeester is een soort gids voor architectuur, en wij blijven het doen zoals we gewoon zijn." Dat is wel een beetje anders uitgedraaid. We hebben toen de term 'projectdefinitie' uitgevonden. Tot dan toe hanteerde men altijd 'programma's van eisen' en dacht men dat daar alles in stond. Bouwheren ertoe aanzetten in een projectdefinitie ook culturele ambities neer te schrijven was een grote stap. Maar alles bij elkaar hebben wij met de Vlaamse Overheid niet zoveel gebouwd.

PETER SWINNEN Nog steeds niet. **Zag de Vlaamse overheid zichzelf dan niet als opdrachtgever?**

bOb VAN REETH Diverse ministers zaten in elk geval niet op dat opdrachtgeverschap te wachten. Die waren blij dat er zoiets bestond als de Afdeling Gebouwen. Deze laatste beschouwde zichzelf wel als opdrachtgever maar de ambtenaren van dienst waren mij op dat moment liever kwijt dan rijk. Het is evenwel de directeur-generaal van de Administratie Overheidsopdrachten, Gebouwen en Gesubsidieerde Infrastructuur (AOGGI) zelf geweest, Wilfried Terreyn, die toen een bemiddelende rol heeft gespeeld. **Hoe ging dat wanneer u de bevoegde ambtenaren begon te onderhouden over 'culturele duurzaamheid' en over 'intelligente ruïnes'? Hielpen uw naam en ervaring als architect daarbij?**

bOb VAN REETH In het gesprek over de projectdefinitie moest je wel proberen het duidelijk uit te leggen en concrete voorbeelden te geven van punten die zeker aan bod moesten komen. Die kwamen dan ook aan bod. Het was een beetje een schoolse manier van werken, maar het bood in ieder geval een houvast. En ik kan me inderdaad voorstellen dat je zo'n proces als ervaren ontwerper beter op gang kunt trekken. **Was het tegen de stroom op roeien of voelde u toch een soort goodwill binnen de Vlaamse besturen?**

bOb VAN REETH Zolang je het hebt over de hogere overheid, op niveau van secretaris-generaal en afdelingshoofd, bestond daar wel wat goodwill. Maar het middenkader, de ingenieurs die het vroeger allemaal zelf deden en zelf verantwoordelijk waren, die zagen zich aanvankelijk gedwarsboemd. Maar dat speelde eigenlijk alleen maar bij de Vlaamse Overheid. Het grote voordeel was dat de lokale overheden, de gemeenten en de steden, op een zeker moment gedacht hebben: "Die Bouwmeester kunnen we gebruiken." En dat is ons succes geweest.

De academicus en stadsontwerper: verdiepen en verbreden

Marcel Smets, op 1 juni 2006 nam u het roer over als tweede Vlaams Bouwmeester. Terwijl bOb Van Reeth als gezaghebbend architect naar voor kwam, was uw profiel heel anders: een academicus die heel erg bezig was met het vernieuwen van de discipline van architectuur en stedenbouw. Het boek 'In publieke opdracht.

Je kan de architectuur niet aan architecten overlaten. [bOb VAN REETH]

Vlaams Bouwmeester 1999-2009' vermeldt twee nieuwe doelstellingen aan het begin van uw mandaat, één: het pallet van de Open Oproep-opdrachten verbreden naar stedenbouw, landschap en infrastructuur, en twee: een strategische werking op touw zetten rond beleidsdomeinen die weerbaar zijn tegenover de werking van de bouwmeester – sociale huisvesting, scholenbouw, zorg. Een soort tweesporen-aanpak dus. Was dat een nieuwe richting die u met het bouwmeesterschap wilde inslaan?

MARCEL SMETS Nee, toch niet. Op het moment dat je iets moet overnemen wat heel erg de moeite loont en ook goed loopt, komt het er op de eerste plaats op aan te consolideren wat er is.

Was het bouwmeesterschap dan nog zo kwetsbaar?

MARCEL SMETS Consolidatie was erg belangrijk omdat op dat ogenblik het hele bouwmeesterschap niet zo ingeburgerd was als men zou denken: het kon allemaal nog imploderen.

bOb VAN REETH Dat was inderdaad een reëel gevaar. Toen ik wegging was het helemaal niet evident dat het allemaal zou verdergaan.

PETER SWINNEN Dat is elke keer opnieuw het geval, met elke nieuwe bouwmeester.

Waren de sleutelwoorden van de tweede Bouwmeester dan eerder 'verankering' en 'bestendiging'?

MARCEL SMETS Ja en nee. Wat bOb heeft verwezenlijkt, is dat hij bij bouwheren een ambitieniveau heeft gecreëerd en hun heeft geleerd een sterke projectdefinitie op te stellen. Dit is ongelooflijk belangrijk, beide sleutelbegrippen zijn eindeloos herhaald, en terecht, want daardoor is men daadwerkelijk van een technisch programma van eisen naar een veel breder cultureel ambitieniveau geëvolueerd. Dus je probeert dat zo goed mogelijk verder te zetten en sterker te maken. Wij hebben dan ook volop ingezet op een goed draaiende Open Oproep. Natuurlijk volstaat het niet, als je een beetje persoonlijkheid hebt, enkel verder te zetten wat je voorganger gedaan heeft. Ik heb zeker geprobeerd een paar klemtonen te verleggen.

Al snel diende de gigantische operatie scholenbouw zich aan. Bedoelt u dit met nieuwe klemtonen?

MARCEL SMETS Daar is het mee begonnen. bOb had reeds in de beginperiode het idee aangekaart om de scholenbouw die enorm veel achterstand had opgelopen een echte boost te geven. Frank Vandenbroucke, toenmalig minister van Onderwijs, heeft dan de hele PPS-operatie op poten gezet. Dit stuitte op heel veel politieke weerstand binnen de Vlaamse Overheid en heeft veel langer geduurd dan voorzien. Pas op het einde van mijn mandaat kwam dat initiatief echt van de grond. Maar Vandenbroucke was zich er meteen van bewust – en ik denk dat dat een hele grote verdienste was – dat wanneer je zo een ambitieuze operatie opzette, ook haar architectuur ambitieus moest zijn. Nu, wanneer je de kans krijgt 200 scholen te bouwen, want daar ging het over, dan krijg je echt een impact. Je kan het imago en de identiteit bepalen die zullen staan voor het schoolgebouw uit die periode. Dit was voor mij een aanleiding om de vraag te stellen met welke soort opdrachten de Vlaamse Overheid in een bepaalde periode eigenlijk echt bezig moet zijn, omdat het maatschappelijk belangrijk is. Dat was de scholenbouw, dat was infrastructuur, dat was de sociale woningbouw, maar – ik moet eerlijk zijn – daar zijn we bij die laatste niet in geslaagd. Op gebied van infrastructuurwerken hebben we wel dingen op de agenda gezet die anders niet zouden gebeurd zijn. De bruggen over het Albertkanaal...

bOb VAN REETH De eerste was nog van mijn tijd.

MARCEL SMETS Inderdaad. Er liepen reeds een aantal projecten, met heel goed resultaat trouwens. Maar op een bepaald moment moest de vrije doorgang onder de bruggen hoger worden gemaakt omwille van ontwikkelingen in het containervervoer. Dus, een groot aantal bruggen, 24 of zo, moest vernieuwd worden. Daarom moesten we over een nieuw type nadenken, met varianten die het landschap telkens op een andere wijze organiseren. Dat was een totaal andere aanpak en een nieuwe schaal van werken.

bOb VAN REETH Op die manier ben je niet louter met architectuur bezig, maar doe je ook stedenbouwkundig iets.

Trad hierbij de stedenbouwkundige op het voorplan, die misschien minder gelooft in de kracht van exemplarische architectuur?

MARCEL SMETS Dat weet ik niet, ik heb dat onderscheid in mijn leven zo weinig mogelijk

proberen te maken en ben juist heel erg bezig geweest met voorbeeldprojecten. Ik geloof in het idee dat je veel meer bewijst met voorbeeldige projecten dan met theorieën. Door het tonen van die mogelijkheid wordt bij anderen de ambitie groter. En dat kan gaan over gebouwen, over infrastructuur, over stads- en landschapsprojecten...

Kan men stellen dat na een gezaghebbend architect de selectiecommissie bewust een stedenbouwkundige naar voor schoof als tweede Bouwmeester?

bOb VAN REETH In elk geval heeft het feit dat Marcel stedenbouwkundige was in de commissie een belangrijke invloed gehad. Het was een van de punten die in zijn voordeel pleitten.

MARCEL SMETS Was dat zo? Ik moet zeggen dat als ik ergens géén aansluiting bij vond, het wel bij de administratie van de stedenbouw was. Zoals bOb op weinig coöperatie kon rekenen van de ingenieurs van de dienst gebouwen, zo heb ik heel weinig samenwerking van de dienst stedenbouw mogen ondervinden.

Dat is opmerkelijk. Hebt u daar een verklaring voor?

MARCEL SMETS Niet echt. Misschien werd het bouwmeesterschap door deze administratie als een vorm van concurrentie gezien, een andere dienst die zich ineens ging bemoeien met de gebouwde ruimte. Of misschien speelden verschillende visies op de ontwikkeling van de gebouwde ruimte een rol. We beleefden toen nog de naweeën van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. De uitwerking van de gemeentelijke structuurplannen was net achter de rug en dat alles lag duidelijk niet in mijn denklijn. Men was beducht voor kritiek en erg wantrouwig. Ik denk dat Peter Swinnen wat dat betreft op een beter moment gekomen is, omdat er nu een grondige vernieuwing aan de gang is binnen die administratie en men er op zoek gaat naar nieuwe paradigma's.

De avant-garde-ontwerper: breken en vertrouwen

U begint op 1 juli 2010 onder een gunstig gesternte. Het bouwmeesterschap is een respectabel instituut geworden, een goed draaiende dienst binnen een overheidsbestel. Ervoer u een soort geruststellende routine of had u juist behoefte daaruit te

Door het tonen van de mogelijkheid wordt bij anderen de ambitie groter. [MARCEL SMETS]

ontsnappen? Men zou u kunnen labelen als 'frontman van een trio avant-garde-ontwerpers': niet meteen een routineus profiel.

PETER SWINNEN Naar mijn mening zocht men eerder naar een 'breekijzer'. Ik vermoed dat dit een van de redenen was waarom men mij destijds heeft gekozen. Dat was eigenlijk ook het geval met Marcel Smets. Zijn stedenbouwkundig profiel noem ik ook een breekijzer.

Een breekijzer? Je zou van dergelijke commissie niet verwachten dat ze een breekijzer zocht voor iets wat politiek en administratief moeizaam geïnstalleerd, tien jaren getolereerd en stilaan geabsorbeerd was.

BOB VAN REETH Peter was de enige kandidaat op dat moment die een plan had, die echt een tekst met inhoud presenteerde: "Dat wil ik allemaal doen. Deze bakens wil ik verzetten."

MARCEL SMETS Men wou ook een nieuwe generatie aanspreken. bOb en ik zijn min of meer van dezelfde lichte.

PETER SWINNEN Ja, jonger dan ik kon destijds niet. Maar dat hield voor de commissie een gigantisch risico in. Het was een moedige beslissing, men speelde helemaal niet op veilig. En wat de geruststellende routine betreft, het 'veradministratiseren' van het bouwmeesterschap was een reëel gevaar. Toen ik begon, ben ik daar heel hard van geschrokken. Ik heb de relatieve onafhankelijkheid waar het volgens mij allemaal om te doen is, hard moeten verdedigen. We maken deel uit van de Vlaamse administratie maar tegelijkertijd zijn we ook een vrije speler. Die tweespalt is naar mijn mening gigantisch belangrijk.

Bevatten uw 'Zeven memo's voor een verlichte bouwcultuur' een onderhuids pleidooi voor een breder en tegelijk minder institutioneel bouwmeesterschap?

PETER SWINNEN Ik denk dat het bouwmeesterschap schippert tussen enerzijds een aantal tradities en verworvenheden die je in ere moet houden – de Open Oproep is er daar één van – en anderzijds een aantal zaken die op het eerste gezicht 'not done' zijn of waarvan je denkt: 'nu ga ik mijn boekje te buiten'. Die twee gaan in principe niet samen, maar het is precies de combinatie ervan die je constant moet aanhouden. En eigenlijk is onze enige boodschap daarbij:

'in vertrouwen opdrachtgeverschap begeleiden en tegelijk met elkaar projecten maken'. Vertrouwen is de sleutel. Dat is het grote verschil met de situatie vóór bOb begon. Voordien heerste er een besloten 'ons kent ons'-vertrouwen. Dat vertrouwen breidde zich inmiddels gigantisch uit, zowel wat de keuze van ontwerpers, als het type van opdrachtgevers betreft. Het is evenwel geen verworvenheid, daar moet je elke dag aan trekken en sleuren. Onze slogan is eigenlijk niet anders dan die van de GB: tevreden klanten moet je verdienen.

Drie sterke profielen, maar in welke positie: in de spits of op de bank?

Profilering en selectie van de eerste drie Bouwmeesters hebben bij nader inzien weinig gemeen met commissies die uit zijn op een aanvaardbare compromisfiguur of met headhunters en hun harde schijf vol longlists en objectieve criteria. Het lijkt wel een meesterspel: beginnen met een gezaghebbend architect, aansluitend een academicus die begaan is met de vernieuwing van de discipline, gevolgd door een avant-garde-ontwerper. Drie verschillende profielen die in verschillende situaties het dubbelspel moeten spelen van radicaal veranderen en werken met wat bestaat. En drie rake keuzes, lijkt me. Maar laat de administratieve positie van het bouwmeesterschap wel toe deze profielen goed te benutten? Menen jullie dat de politiek-administratieve positie van de Bouwmeester kan worden verbeterd?

BOB VAN REETH Ik vind dat de Vlaams Bouwmeester zou moeten ressorteren onder de minister-president, wat nu niet het geval is. Als die zegt dat hij niet geïnteresseerd is, dan weet je hoe laat het is. Dat risico moet je erbij nemen. Maar het kan ook zijn dat hij zegt: "Ik ben hier zeer in geïnteresseerd, wie doet er mee?" En dan kan je dingen doen. Indien je met een mandaat van de minister-president met de sociale woningbouwmaatschappijen kunt gaan praten, ontvangen ze je daar anders... Nu hebben we heel wat afgepraat met de VMSW maar tot een opdracht is het eigenlijk nooit gekomen.

PETER SWINNEN Of het nu onder de minister-president is of niet, het belangrijkste is dat we vanuit een horizontaal departement werken. De Bouwmeester functioneert bij

gratie van coproductie.

BOB VAN REETH Maar stel je eens voor dat je een minister-president zou hebben à la Massimo Cacciari, de burgemeester van Venetië. Daaronder ressorteren zou wel wat anders zijn hé? Wanneer die zegt: "Jongens dat gaan we doen", dan doen we dat toch zeker!

Een juiste plaats binnen het administratieve organigram kunnen bekleden is belangrijk, maar ressorteren onder de juiste persoon is misschien nog belangrijker?

PETER SWINNEN Afhankelijk zijn van één persoon is eveneens een kwetsbare positie. Wanneer die persoon een visionair politicus is ja, maar anders... Wat wij nu doen is in zekere zin het omgekeerde. We proberen er voor te zorgen met elke minister ten minste één project op touw te zetten dat goed aansluit bij zijn of haar bevoegdheid en bezorgdheid.

MARCEL SMETS Peter heeft in feite een ander model voor ogen dan waar bOb voor staat. bOb stelt dat wanneer je de minister-president overtuigt, deze op zijn beurt de anderen wel zal aansturen. In Peters model ga je uit van de eigen verantwoordelijkheid van iedere minister en probeer je hem of haar te engageren als piloot van een eigen project waar hij of zij fier op kan zijn. Dat is kiezen voor een horizontale werking en niet geloven in het hiërarchisch model.

Het 'architecturale middenveld'

Het bouwmeesterschap maakt nog van wat anders deel uit. In wat men het 'architecturale middenveld' in Vlaanderen zou kunnen noemen, zijn er in twee decennia heel wat organisaties en werkingen bij gekomen: naast de Vlaams Bouwmeester zijn er de Antwerpse stadsbouwmeester, het VAI en het CVAa, de VRP, de architectuurfaculteiten, diverse lokale architectuurverenigingen, A+, het Team Stedenbeleid, enz. Vinden jullie dat we daar genoeg uithalen op het vlak van de promotie van architectuurkwaliteit? Moet er meer samenwerking komen of moet ieder in de eerste plaats 'zijn ding doen'?

MARCEL SMETS Ook dit houdt verband met de twee modellen waarmee men de politieke positie van de bouwmeester kan benaderen. Het is moeilijk uit te maken of de veelheid

Het bouwmeesterschap schippert tussen tradities en zaken die op het eerste gezicht 'not done' zijn. [PETER SWINNEN]

van genoemde organisaties voortkomt uit een rijkdom aan initiatieven dan wel uit een soort gebrek aan intrinsiek gezag. Of met een grondig wantrouwen jegens centraal gezag waardoor er geen hiërarchische structuur met duidelijke bevoegdheden aanvaard wordt, maar men liever werkt in een soort archipel of netwerk van redelijk autonome instellingen. Tot op zeker hoogte is dat laatste positief en kan dat heel goed werken.

Ik herinner mij de consultatie die voorafging aan de oprichting van een Vlaams Architectuurinstituut: ook daar gingen stemmen op die pleitten voor een 'netwerkinstituut'.

MARCEL SMETS Dergelijke netwerken zijn redelijk robuust: wanneer één organisatie het laat afweten of in moeilijkheden komt, kan een andere de fakkel overnemen. Maar anderzijds heeft het iets middeleeuws dat ieder onder zijn kerktoren zijn eigen organisatie moet uitbouwen. In het vraagstuk netwerk versus hiërarchie zit iets dubbelzinnigs waar ik geen weg mee weet, maar ik lig daar nu ook weer niet van wakker.

PETER SWINNEN Neem nu het VAI. Ik denk dat het prima is dat met het VAI intens samengewerkt wordt rond concrete dingen. Dat hoef je niet uit principe of per definitie te doen maar wel punctueel, wanneer het relevant is. De organisatie van de jongste architectuurbiënnale in Venetië is een goed voorbeeld. Die kwam toe aan het VAI maar interesseerde ons eveneens. We werden

gevraagd mee te werken, met zeer positieve resultaten tot gevolg. Idem dito voor wat bijvoorbeeld de Antwerpse stadsbouwmeester betreft: die weet ook wanneer hij op onze deur moet kloppen en wij weten wanneer we bij hem moeten langsgaan. Dus ik heb het gevoel dat er een sterk informeel netwerk aanwezig is, waarbij je wel ongeveer weet wanneer en waarvoor je iemand kan aanspreken.

Envoi

Het bouwmeesterschap loopt intussen reeds twaalf jaren. Langer dan sceptici voor mogelijk hielden. Men kan moeilijk naast de resultaten kijken maar van op lauweren rusten is nog geen sprake. Wat vinden de bouwmeesters zelf van hun prestatie? Het achterste van de tong liet geen van de drie zien. Wel vielen in de loop van het gesprek heel wat uitspraken die er niet naast waren. Hierna volgen nog enkele 'afterthoughts'. Bij de twee 'bouwmeesters emeriti' werd gepolst of zij nu achteraf vinden dat ze een verschil konden maken en wat hun persoonlijke hoogtepunten dan wel frustraties zijn. Bij halfweg-Bouwmeester Peter Swinnen ging het over de verwachtingen voor de tweede speelheft. 'Een Vlaamse IBA organiseren', maar dat zal nog wel wat tijd vragen.

BOB VAN REETH Mijn 'highlights' zijn geen projecten maar het feit dat we ervoor

zorgden dat er tussen de tien of de vijf geselecteerde bureaus voor elke Open Oproep altijd jongere ontwerpers waren en minstens één buitenlands team. Ik denk dat er daardoor heel wat gebeurd is in Vlaanderen; er is een mentaliteit gegroeid waardoor we in het buitenland naam konden maken.

MARCEL SMETS Wanneer maak je het verschil? Ik heb volop ingezet op de Open Oproep. En in diverse zogenaamd 'weerbarstige sectoren' is zeker een begin gemaakt, maar het blijft een werk van lange adem, iets dat langzaam moet opgebouwd en ontplooid worden. Infrastructuurwerken zijn bijvoorbeeld een sector waar architectuur niet op de agenda stond. Zeker niet bij de ingenieurs.

PETER SWINNEN Weerbarstige sectoren over de brug krijgen... de Open Oproep is daarvoor niet het geschikte instrument. Voor een Open Oproep moet er reeds vertrouwen zijn. Ik probeer andere instrumenten te bedenken, de pilootprojecten Wonen en Zorg bijvoorbeeld, of het opzetten van een experimenteerruimte zoals Labo Ruimte, samen met het departement Ruimte Vlaanderen. We zullen zien of dat lukt; ikzelf heb binnen mijn mandaat nog twee jaar om die eerste generatie projecten uit te bouwen, opdat ze door een volgende Bouwmeester zouden kunnen worden opgepikt en gemaximaliseerd.

